

VÝVOJOVÉ STAVY ZEMĚ A ČLOVĚKA. HRTAN

Rudolf Steiner

K deseti plánovaným přednáškám bylo nutné připojit dnešního večera ještě jedenáctou, a to proto, abychom k tomu či onomu načatému tématu dnes ještě leccos doplnili. Patrně jste cítili, že o načatých otázkách bychom museli mluvit nikoli týdny, ale měsíce a roky každý večer, pokud bychom je chtěli probrat skutečně ze všech stran. V současnosti se však, co se týče sdělování theosofických poznatků, nejedná ani tak o to, aby byly poznatky duchovní vědy tu či onde předneseny hned v celém svém rozsahu - což ani není možné - ale mnohem spíše o to, aby byly dány podněty. K tomu je ovšem nutné, aby se od počátku apelovalo nejen na porozumění (i když to je třeba v první řadě), ale aby se apelovalo ještě na něco jiného. Je třeba znovu a znovu zdůrazňovat, protože to v současnosti patří k naprostému jádru duchovně-vědeckého poznání, že všechno, co je díky bádání duchovní vědy snášeno z vyšších světů, lze pochopit a lze tomu porozumět jen pomocí myšlenek, pomocí představ, které si dnes člověk může osvojit venku ve fyzickém světě, v životě v tomto fyzickém světě. V poznání duchovní vědy není nic, co by nebylo možno pochopit tímto způsobem.

Nicméně u velkých otázek, které v této oblasti musí být načaty, je často nutné, aby se člověk, má-li dospět k plnému porozumění, vydal na dlouhou a obtížnou cestu. Z rozsahu pojmů a myšlenek, které v současnosti může mít, potřebuje v podstatě všechno, chce-li rozumovým způsobem proniknout poznatky duchovní vědy, takže si může říci: Možná dnes ještě sám svým vlastním jasnozřivým duchovním zrakem proniknout do nadsmyslových světů nedokážu; přesto mohu všechno, co mi je o těchto světech sdělováno, shledat rozumově pochopitelným. - To by bylo možné, ne každý to ale momentálně může provést; ne každý, komu je na základě jeho touhy a ideálů nutné sdělit poznatky duchovní vědy, je také schopen jít těžkou cestou rozumu, která byla tímto naznačena.

Proto ten, kdo mluví o poznacích duchovní vědy, nemůže vždy předpokládat, že veškerý jeho výklad lze bezprostředně v každém okamžiku ověřit rozumem. K tomu musí splnit jiný předpoklad, totiž aby v každé lidské duši byly přítomny nejen schopnosti a síly, které byly získávány za dlouhá, dlouhá údobí a dnes jsou dovedeny k jisté dokonalosti. K těmto schopnostem patří bezpochyby to, co nazýváme lidským rozumem, lidským intelektem. Duchovní věda však ví, že tento intelekt nemá budoucnost. V lidské duši se při budoucí proměně lidstva rozvinou jiné schopnosti, jako je myšlení srdcem. Rozvinou se jiné, dnes ještě netušené schopnosti. Avšak to, co nazýváme intelektem, rozumem, dosáhlo jistého vrcholu; v podobě plodu současného vývoje se to sice stane součástí budoucí lidské duše, duchovní věda však ví, že dalšího vývoje nad svůj současný stav rozum schopen není.

Vedle schopností lidské duše, které dnes nalézáme v takové podobě, že poukazují na minulost člověka, v níž se z malých, nedokonalých začátků vyvinuly k dnešní výši, jsou tu jiné schopnosti, na něž jsme jaksí prorocky mohli poukázat, které se však ve své konečné formě ukážou teprve v budoucnosti. Avšak podobně jako se to, co je dnes dokončené, projevovalo dávno, dávno před naší dobou v nedokonalých začátcích, tak jsou zde již dnes jaksí v zárodku přítomny budoucí schopnosti lidské duše. Leccos z toho, co v budoucnu jasně zazáří, je již dnes v lidské duši v zárodku přítomno. Zvláště pak můžeme říci: I když dnes ještě není mnoho těch, kdo aktivně dokážou získávat poznatky z logiky srdce, první zárodek této budoucí logiky srdce je již přece jen u mnoha lidí přítomen. Je zde přítomen prvotní cit, přirozený smysl pro pravdivost toho, co bude moci být z logiky srdce plně pochopeno teprve v budoucnosti.

Vedle svého apelu na rozum se duchovní badatel obrací na tyto síly citu pro pravdu, dřímající dnes v srdcích. Předpokládá, že organizace lidské duše není zaměřena na omyl a nepravdu, nýbrž na pravdu

a že pravdám, jež jsou snášeny z vyšších světů, dokáže přitakat bezprostředně svým citem. Jinými slovy, srdce mnohých dokážou pravdu o vyšších světech cítit dříve, než jí porozumí. Existuje jeden důkaz toho, že duše s takovýmto smyslem pro pravdu existují. Tento vnější důkaz spočívá v tom, že velký počet lidí se dnes cítí neuspokojen tím, co jim může k velkým otázkám bytí poskytnout vnější poznání; s touhou v duši, hledající odpověď na tyto otázky bytí, pak přistupují k duchovní vědě. Jsou to lidé, kteří nehledají takzvané důkazy, ale jejichž dřímající vyšší schopnosti přitakávají sdělením duchovní vědy, i když pouze svým přirozeným smyslem pro pravdu cítí to, čemu teprve později porozumí.

Duchovní badatel tak na lidskou duši apeluje v podstatě mnohem intenzivnějším měrou než kterýkoli jiný současný badatel. Jiný současný badatel se snaží vynutit si uznání svých pravd tím, že provádí experimenty, podává matematické důkazy apod., takže posluchači ani nemohou jinak než uznat, co předkládá. Duchovní badatel je v jiné situaci. Musí totiž apelovat na mnohem niternější stránky lidské duše. Dnes ještě není v situaci, kdy by si mohl obstarávat důkazy stejným způsobem, jako to dělají jiní vědci. Ví však, že tentýž smysl pro pravdu, který spočívá v jeho srdci, se nachází v srdcích všech lidí a že tito lidé mu mohou přitakat, i když zatím nerozumí všemu, co jim musí sdělit. Apeluje tak na přirozený smysl lidských srdcí pro pravdu a vše přenechává lidským duším k svobodnému uvážení, zda mu chtějí přitakat či ne. Tím, co popisuje, nepřemlouvá, nýbrž domnívá se, že to, co žije v něm, žije v každé lidské duši. Ví, že jeho úkolem je dát podnět k něčemu, co může a má samo vzklíčit v každé duši. Duchovní badatel se tak snaží jen vyslovovat pravdy, které by každá duše mohla prožívat sama ze sebe, kdyby si jen na to dokázala udělat dostatek času. Jelikož jsme však my lidé na sebe navzájem odkázáni, máme společně hledat to, co můžeme najít na duchovním poli. Duchovní učitel přistupuje k šíření duchovní vědy tak, že skupině hledajících poskytuje podněty, jež pak při další vzájemné podpoře mohou ve všech usilujících posluchačích vzklíčit v podobě vlastních prožitků.

Teprve vezmeme-li to v úvahu, spatříme v pravém světle mnohé, co bylo v uplynulých dnech řečeno zde v těchto přednáškách. Leccos z předneseného je třeba brát jako apel na každou duši, nechť pátrá, zda v sobě nenalezne možnost - rozumí-li sama sobě - dospět k tomu, co zde bylo řečeno. Mnohé je proto řečeno tak, aby se počítalo s tím, že tomu nelze porozumět hned, nýbrž teprve tehdy, vnoří-li se podněty do srdce, v něm vzklíčí a začnou přinášet plody. V tomto smyslu dnes uvedme ještě několik doplnění k předchozím přednáškám.

Včera jsme došli k tomu, že jsme hovořili o skutečnosti, která se jako prožitek naskytá jasnozřivému zraku: že náš pozemský stav je následným stavem ve vývoji a naše Země se vyvinula z jiného plane tárního stavu, jež nazýváme starý Měsíc, který ovšem nemá nic společného s naším dnešním Měsícem. Pak jsme hovořili o tom, co jas nozřivý zrak prorocky vidí: že z toho, čím je naše Země, vzejde nová planeta, poté co Země projde ztemnělým stavem, pralajou, stavem zatemnění, že se Země promění ve stav Jupiteru, který ovšem opět nebude mít nic společného s dnešním Jupiterem, ale bude příštím vtělením naším Země, které bude nazýváno Jupiterem. Pokusil jsem se vám vysvětlit, že Země prochází po sobě následujícími vtěleními, stejně jako vidíme jasnozřivým zrakem člověka, jdoucího od vtělení k vtělení.

Budeme-li v tomto začatém myšlenkovém pochodu pokračovat, bude pro nás opět vodítkem, abychom poznatky duchovní vědy odívali do takových pojmů, jež jsou srozumitelné pro obvyklý rozum. Včera jsme se vrátili ke starému měsíčnímu stavu Země, v němž, jak jsme viděli, bylo nutně všechno jiné. Může ovšem vyvstat otázka: Nevzešel snad tento jiný planetární stav, tento starý Měsíc, zase z jiného planetárního stavu? Neměla snad naše Země i jiná, ještě dřívější vtělení?

Položit si tuto otázku je v tomto bodu naší úvahy zcela přirozené. Abychom si však mohli dát odpověď, budeme muset sáhnout trochu dál. Musíme si nejprve připomenout, že člověk ve svém každodenním životě střídá stavy bdění a spánku. To bylo vodítko, jež nás vedlo celou touto přednáškovou řadou: že jsme se odvolávali na toto střídání bdění a spánku. Víme, že bdící člověk má

fyzické, éterné, astrální tělo a Já, a víme, že ve spánku zůstává v posteli ležet fyzické a éterné neboli životní tělo člověka a do duchovního světa, do makrokosmu vystupuje astrální tělo a Já. Během spánku je tak člověk jakoby rozpolcen ve dvě bytosti. Jeden článek viditelně zůstává ve fyzickém světě jako fyzické tělo spolu s tím, co je sice neviditelné, nicméně zde musí být, s éterným neboli životním tělem; tím druhým je neviditelný, nadsmyslový článek lidské bytosti, jenž sestává z astrálního těla a Já. Vnější bádání tento poslední článek lidské bytosti samozřejmě sledovat nemůže. Je patrný pouze tehdy, pohlédne-li na spícího člověka jasnozřivé vědomí.

Zeptejme se tedy: Neexistuje i ve vnějším světě něco, co je téže povahy jako ona část člověka, která v noci zůstává ležet v posteli, jinými slovy něco, co má fyzické a éterné neboli životní tělo? - Víme, že lidské fyzické tělo se okamžitě řídí zcela jinými zákony, jakmile ho éterné tělo opustí. Tehdy se řídí čistě fyzikálními a chemickými zákony; tehdy se ovšem rozpadá. Oním věrným bojovníkem, který od narození až do smrti brání tomu, aby se lidské fyzické tělo rozpadlo, je éterné neboli životní tělo. Člověk má ovšem to, co nazýváme jeho životem, společné nejen se zvířaty, ale i s veškerým rostlinným světem. Porozhlédneme-li se po svém okolí ve fyzickém světě, spatříme kolem dokola rostlinný svět. Rostlina, jež před nás předstoupí, se nám ukazuje jako bytost, která se neřídí jen fyzikálními a chemickými zákony; těmi se řídí teprve v okamžiku svého odumření. Fyzikálními a chemickými zákony se řídí jen nerostná říše. Fyzickému tělu přisuzujeme zprvu jen zákony nerostné říše. Toto fyzické tělo je však prostoupeno a protkáno vyšší zákonitostí, která je vlastní éternému neboli životnímu tělu a teprve ve smrti ho opouští; proto pak fyzické tělo podléhá zákonům pouze fyzikálním a chemickým.

Vidíme tedy, že s ohledem na to vnější, co ve spánku zůstává ve fyzickém světě, člověk sestává z fyzického a éterného neboli životního těla. I rostlinný svět sestává z fyzického a éterného neboli životního těla. Můžeme tudíž snadno pochopit, jestliže duchovní badatel říká: Fyzické a éterné tělo má člověk společné s rostlinami. Přesto se mezi člověkem a rostlinou ukazuje obrovský rozdíl, neboť u člověka jsou tato dvě těla ještě prostoupena astrálním tělem a Já. Rostlina v sobě nese jen fyzické a éterné neboli životní tělo. Člověk, kterého máme před sebou, musí být i navenek jiný než rostlina, protože kromě fyzického a éterného neboli životního těla má ještě astrální tělo a Já, jež ta první dvě těla prostupují a přetvářejí.

Člověk je tedy jaksi obklopen bytostmi rostlinného světa, s ohledem na dva dolní články své bytosti, fyzické a éterné neboli životní tělo, je rostlinám podobný, nad pouhou rostlinnou přirozenost se však pozvedá, protože do rostlinné přirozenosti své bytosti má včleněno ještě astrální tělo a Já. S rostlinou jsme tedy spřízněni jen potud, že pokročila pouze k vytvoření našich dvou nižších článků. Vidíme však, že v rámci pozemského světa, taková jáci jsme, jsme zcela závislí na rostlinném světě. Člověk je fyzicky na rostlinném světě zcela závislý. Víte, že ve své tělesnosti se může z živočišnosti zcela vymanit. Pokud nechce, nemusí se živit živočišnou stravou, rostlinný svět však k životu svého fyzického těla potřebuje. Rostlinnou přirozenost potřebuje. Fyzické tělo člověka předpokládá fyzické tělo rostliny. První nemůže být bez druhého. Lidské fyzické tělo, jak ho dnes máme před sebou, nemůže být, nemůže vůbec existovat, aniž by kolem sebe mělo říši rostlin, kterou pro něj rodí současná planeta.

Jestliže to vezmeme na zřetel, přivede nás to o něco dále v našich úvahách. Nyní můžeme říci: Podívejme se na člověka, který přechází do stavu spánku. Člověk to může učinit zcela nezávisle na jakékoli vnější konstelaci Slunce a Země. Může spát kteroukoli denní nebo i noční hodinu, aniž by byl závislý na postavení Slunce. Právě když Slunce své paprsky Zemi nedopřává, spí se mu nejlépe. Dokáže si zachovávat spojení mezi fyzickým a éterným tělem, i když Slunce nesvítí.

Jestliže se po příslušném ději pohlédneme v rostlině, vidíme, že v rostlinném světě se věc má zcela jinak než u člověka. Viděli jsme, že člověk si může spojení fyzického a éterného neboli životního těla uchovávat nezávisle na působení slunečních paprsků, lhostejno, jaké je postavení Slunce vůči Zemi. To rostlina nemůže. Rostlina přijímá své síly bezprostředně ze sil Slunce a je na Slunci zcela závislá.

Rostlina žije a odumírá s ročním během Slunce, což je například u bylinných rostlin zjevné i povrchnímu pozorování. Víme však, že toto spojení se Sluncem, které je přímo podstatou rostlin, si zachovávají i takzvané vytrvalé rostliny, stromy a podobně, které přezimují; s podzimním odumíráním přírody ztrácejí listy a zůstává zachována pouze zdřevnatělá část, z níž pak na jaře vyraší nové výhony. Rostlina tedy na podzim zcela nebo z velké části odumírá, to znamená, že její éterné tělo opustí fyzické tělo, načerpá v zimě nové síly, a když Slunce na jaře znovu získá sílu svých hřejivých a zářivých paprsků, pak rostlinný život opět vyraší, rostlinný život pak jakoby procitne. Když Slunce svou hřejivou a zářivou sílu na podzim ztratí, přejde svěží rostlinný život do určitého stavu klidu. Také u vytrvalých rostlin vidíme, že se v zimním čase blíží ke stavu odumření. Skutečný život rostliny v zimě odumírá a na jaře znovu procitá, aby pak v létě dosáhl největšího rozvoje. Je to tedy procitání a umírání ve stejném rytmu jako oběh Země kolem Slunce. Na podzim musí rostlina přejít přibližně do stavu, do něž člověk přechází jedině tehdy, jde-li vstříc smrti.

U rostliny je tedy spojení mezi fyzickým a éterným neboli životním tělem jiné než u člověka. Rostlina je s ohledem na toto spojení závislá na poloze Slunce vůči Zemi; člověk se na ní učinil nezávislým, neodumírá každý podzim, jeho éterné tělo neopouští během zimy fyzické tělo a zůstává v něm po celý pozemský život. Zato však jeho astrální tělo a Já denně během spánku vystupují ven a opět vstupují dovnitř a obnovují tak síly éterného těla. Budeme-li si všimnout oné části lidské bytosti, která ve spánku leží na posteli, pak uvidíme část, jež je vystavěna jako rostlina. To nám ukazuje, jací bychom jako lidé byli, kdybychom nepokročili a do své rostlinné přirozenosti bychom nezačlenili astrální tělo a Já.

V rostlině před sebou vidíme část naší vlastní bytosti. Člověk se však od rostliny podstatně liší. Ve spánku se sice s ohledem na to, co je viditelné, noří do stavu živé rostliny, ale protože má astrální tělo a Já, které na něm pracují, nemá zapotřebí sestupovat periodicky jako rostlina do podrostlinného stavu. Teprve tento rozdíl umožňuje lidský život, neboť jelikož rostlina stojí na nižším stupni, může si z ní člověk vystavět své tělo. Bez rostliny by člověk nemohl žít. Musí nám být tudíž jasné, že mezi člověkem a rostlinným světem existuje nejen vztah fyzický, ale i morálně-duchovní.

Pokud se člověk odevzdá svému přirozenému zdravému citu, může si tohoto morálně-duchovního vztahu k rostlinnému světu velmi záhy povšimnout. Rostlinu potřebuje nejen jako potravu, ale rostlinný svět potřebuje i pro své nitro. Potřebuje rostlinný svět, který ho obklopuje, aby v sobě choval takové pocity, takové city, jež jsou nutné k jeho duševnímu životu. Člověk zde ve fyzickém světě potřebuje i vjemy rostlinného světa, chce-li zůstat svěží a zdravý ve svém duševním životě. To ani nelze dostatečně zdůraznit, neboť uzavře-li se člověk před svěžím, oživujícím působením rostlinného světa, projeví se to v lidské duši velmi záhy jako nedostatek. Člověk, který třeba bydlí ve velkém městě a je tak v jistém ohledu odříznut od bezprostředního vztahu k rostlinnému světu, bude pro toho, kdo vidí hlouběji, vždycky ve své duši vykazovat jistý nedostatek; v zásadě je naprosto správné, že dojde k poškození duše, ztratí-li bezprostřední radost, bezprostřední požitek, spojení s rostlinným světem, s tím, čím je venku vegetativní příroda. Vedle všech stinných stránek moderní kultury, která se rozvíjí především ve velkoměstech, musí být zařazena i ta, že v důsledku městského života jsme odloučeni od bezprostředního soužití s oživujícím světem rostlin. Víme, že jsou dnes již lidé, kteří vyrůstají tak, že dokáží stěžít odlišit ovesné zrna od pšeničného. Patří však ke zdravému lidskému duševnímu vývoji, jakkoli to bude znít podivně, aby člověk dokázal odlišit ovesné zrna od pšeničného. Je to řečeno symbolicky, nicméně se tím něco vyjadřuje. A s lítostí před sebou musíme vidět perspektivu budoucnosti, jež by člověka mohla zcela odcizit bezprostřednímu vnímání rostlinného světa. Člověk rostlinný svět potřebuje.

Jak hluboký je základ tohoto spojení, nám může ukázat následující skutečnost: Dnešní člověk by nemohl být člověkem ustavičně spícím. Dnes není myslitelný člověk, který by ustavičně spal; jako takový by nemohl žít. Dnešní člověk je myslitelný jen tak, že má fyzické a éterné tělo v bdělém stavu vyplněno astrálním tělem a Já. To k celé lidské přirozenosti patří. Víme také, že aby člověk dosáhl

vědomí o vnějším fyzickém světě, musí se svým Já a astrálním tělem vnořit do fyzického a éterného těla. Ve spánku, kdy je svým Já a astrálním tělem ve své duchovní domovině, nemá pro vnější svět žádné vědomí. Rozvíjet ho začíná teprve tehdy, noří-li se do fyzického a éterného těla. Musíme tedy říci: Člověk, jenž před námi stojí na svém dnešním vývojovém stupni, není na jedné straně myslitelný ve své formě, kdyby neměl astrální tělo a Já, na druhé straně by však nemohl rozvinout vědomí Já ani citové a volní impulzy, kdyby jako základ neměl fyzické a éterné tělo. Z toho již vyplývá, že tato těla jsou předpokladem vývoje astrálního těla a Já. Fyzické a éterné tělo tu musí být u člověka nejdříve, pak teprve mohou vstoupit astrální tělo a Já.

Jsme tedy odkazováni zpět nejen do dob měsíčního stavu Země, kdy měl člověk úplně jinou formu než dnes, ale také do dob, kdy člověk vůbec ještě neměl astrální tělo a Já, nýbrž jen fyzické a éterné neboli životní tělo. Síly makrokosmu musely nejprve vybudovat lidské fyzické a éterné tělo, které pak mohlo tvořit předpoklad pro astrální tělo a Já. V pradávne minulosti se jednou muselo stát to, co se dnes děje každé ráno. Jako vstupují Já a astrální tělo každé ráno z duchovního světa do fyzického a éterného neboli životního těla, muselo kdysi nejprve z duchovního světa přijít Já a astrální tělo a najít zde tělo fyzické a éterné. Než se člověk mohl stát tím, čím dnes je se svými vyššími články, muselo mu být z vesmíru jako celku bez jeho přičinění, působením sil a bytostí vyššího druhu, než je on sám, uchystáno fyzické a éterné tělo.

Položme si však otázku: Jestliže bylo člověku nejprve uchystáno fyzické a éterné tělo, dříve než se v tomto světě vůbec mohlo rozvinout jeho astrální tělo a Já, pak musel být člověk - než obdržel svou vyšší přirozenost - nejprve rozvíjen s něčím na způsob rostlinné přirozenosti. Člověk zde musel nejprve být na způsob rostlinné bytosti; ta musela předcházet jeho vyšší přirozenosti. Jsme tedy odkazováni na dřívější dobu ve vývoji lidstva, kdy byl člověk silami makrokosmu utvářen na způsob rostlinné bytosti. Na rostlinný svět, který je kolem nás, se dnes správným pohledem díváme jen tehdy, řekneme-li si: Tento rostlinný svět, který se dnes kolem nás zelená, raší a bují, nám v současnosti ukazuje něco z přirozenosti, kterou jsme sami kdysi měli, než jsme obdrželi to, díky čemu jsme získali možnost mýlit se a vůbec přichýlit se ke zlu. Svět rostlin nám ukazuje naši vlastní lidskou bytost v prvotní čistotě, jakou měla ve vzdáleném dávnověku, kdy dosud nebyla prostoupena pudy, žádostmi a vášněmi.

Jestliže vedle toho ovšem postavíme skutečnost, že naše lidská rostlinná přirozenost, jaká dnes je, nezávisí na postavení Slunce vůči Zemi, zatímco dnešní rostliny jsou na Slunci závislé, na jaře vyraší a na podzim odumřou, pak musíme říci: Takovými rostlinami jsme nikdy být nemohli. - Do onoho druhu rostlin, jimiž jsme byli, muselo mít možnost včlenit se astrální tělo a Já. Lidská přirozenost se od přirozenosti dnešních rostlin liší právě tím, že lidské fyzické a éterné tělo je nezávislé na postavení Slunce vůči Zemi. Spojení mezi fyzickým a éterným tělem muselo vzniknout za zcela jiných planetárních poměrů než u dnešních rostlin.

Těmto jiným poměrům porozumíme, uvážíme-li ještě následující věc. Víme tedy, že lidské spojení fyzického a éterného těla je nezávislé na postavení Slunce vůči Zemi. Je ale také nezávislé na slunečním působení jako takovém? To není, neboť bez slunečního působení by fyzické a éterné tělo člověka nemohlo existovat. Kdyby Slunce stále nezanechávalo na Zemi své účinky, nemohl by se na Zemi žádný člověk vyvíjet. Člověk je ve své bytosti sice závislý na slunečním působení, je však nezávislý na postavení Slunce vůči Zemi. Slunce po sobě vždy zanechává účinky. Víme, že když Zemi odejme svou bezprostřední hřejivou sílu, nepřestává zde proto tuto hřejivou sílu ku prospěchu a spáse Země zanechávat.

Půjdete-li na venkov, zjistíte, že se tam na podzim kopou hluboké jámy, do nichž se ukládají brambory; potom se zakryjí a vydrží, protože hřejivá síla Slunce, která se v létě rozlévá po povrchu Země, se stáhne do jejího nitra. Tato hřejivá síla zůstává pod povrchem

do určité hloubky zachována. Země si hřejivou sílu Slunce přes zimu uchovává, i když Slunce samotné ustoupí. Když v kamnech topíte uhlím, to uhlí jste vzali z nitra Země. Jak toto uhlí vzniklo? Tak, že kdysi v dávných dobách byly rostliny pokryty zemí. Tyto rostliny vznikaly pod vlivem slunečního světla a slunečního tepla. Čemu dalo vzniknout sluneční světlo a teplo, je v uhlí uchováno a s uhlím dolujeme znovu ze Země sluneční světlo a teplo dávno minulých dob.

Naše Země tak má v sobě Slunce i tehdy, kdy vzhledem k postavení Slunce vůči Zemi jeho vnější působení dávno ustalo. Naše dnešní rostliny mají ve svém rašícím a kypícím životě něco, co je bezpro středně způsobováno jen postavením Slunce vůči Zemi. Všechno, co žije na Zemi, Slunce potřebuje, a Země to, čeho se jí od Slunce dostává, přes zimu uchovává; je plná slunečního působení. Působení Slunce zůstává jaksi pořád uvnitř v Zemi, a když vzhledem k postavení Slunce není Země bezprostředně zahřívána, je konzervované sluneční teplo přesto ještě zde a působí na tvory, kteří na ní žijí. Bez něj by ne mohlo existovat ani fyzické a éterné tělo člověka. Vezměte člověka jen kousek od Země, a nebude moci existovat. Potřebuje to celé - Zemi se slunečním působením, které v ní je obsaženo.

Za dnešních poměrů naší sluneční soustavy tedy Země nevytváří bezprostředně ono spojení fyzického a éterného těla, které vidíme u člověka, nýbrž jen to, které vidíme u rostliny. Spojení fyzického a éterného těla člověka dnes musí vznikat nepřímým způsobem. Aby však člověk vůbec mohl existovat, potřebuje v Zemi konzervované sluneční působení. Proto nám bude jasné, že v dřívějším planetárním bytí musela být možnost vytvoření lidského fyzického a éterného těla, tak jako se dnes na Zemi bezprostředně vytváří rostlinná přirozenost. Jako je dnes rostlina dítětem Země, fyzické a éterné tělo muselo být kdysi dítětem dřívějšího planetárního stavu Země. Za dnešních poměrů by to být nemohlo. Musely tedy panovat jiné poměry.

Duchovní věda na tyto jiné poměry upozorňuje, když nám ukazuje, že starému měsíčnímu stavu předcházela ještě jiný planetární stav Země, který právem nazýváme starým slunečním stavem Země. Země vzešla ze starého měsíčního stavu a ten zase ze starého slunečního stavu. Jaký ale musel tento starý sluneční stav být? V takovémto stavu Slunce nemohlo svítit zvenčí; neboť to by si člověk fyzické a éterné tělo vytvořit nemohl a vytvářely by se rostliny dnešního druhu. Zvenčí tedy sluneční působení přicházet nemohlo. Bez slunečního působení ale člověk fyzické a éterné tělo vytvořit nemohl. To, co je dnes jako sluneční působení zčásti konzervováno v Zemi, muselo zcela vycházet ze Země samotné. Země musela sama vytvářet působení, které dnes vytváří Slunce. To ovšem znamená, že musela být sama Sluncem. Jestliže tedy budeme pátrat po dřívějším stavu naší planety, pak můžeme nalézt jen takový, kdy Slunce nesvítilo zvenčí. Sluneční působení muselo přicházet ze samotné Země.

Snadno tak pochopíte, proč duchovní věda nazývá stav, který předcházela starému Měsíci, slunečním stavem Země. Jasnou zřívý pohled duchovnímu badateli ukazuje, že Země tenkrát byla sama svítící a hřející bytostí. Tenkrát se ještě nemohly vytvořit rostliny v dnešním smyslu, ale mohlo se vytvořit spojení fyzického a éterného těla člověka.

Lze se ovšem nadít, že někdo řekne: Jestliže byla Země Sluncem a člověk měl jen fyzické a éterné tělo, pak by přece býval musel shořet. - Ano, samozřejmě, kdyby jeho fyzické tělo bylo takové, jaké je dnes! Jenže lidské fyzické tělo bylo tenkrát jiné, než je dnes. Fyzické tělo člověka samozřejmě nemohlo mít své dnešní pevné součásti; ty by ve slunečním stavu nemohly existovat. Člověk nemohl mít ani tekuté součásti, neboť dokonce ani dnešní voda by v takovém vesmírném tělese nebyla mohla existovat. Avšak vzdušný či plynný stav možný byl, tím spíše pak stav tepelný.

Jsme tedy vedeni zpět v čase k dávnému planetárnímu vtělení naší Země, v němž člověka nacházíme předtvořeného ve fyzickém a éterném těle, ovšem za zcela jiným poměrů. Tenkrát tomu bylo tak, že nic pevného ani tekutého tu zatím nebylo a že byl vytvořen základ fyzického [těla] ve vzdušném a ohnivém stavu. Tím, čím je dnes, se člověk stal po proměně starého Slunce, respektive starého Měsíce v dnešní Zemi. Tehdejší člověk byl přizpůsoben tomuto planetárnímu předchůdci naší současné Země.

Dovedete si ovšem představit, že v té době musela být jiná než dnes nejen Země, nýbrž celá sluneční soustava, neboť jedno podmiňuje druhé. To, čemu dnes říkáme voda nebo tekutina, tenkrát ještě neexistovalo, ani nic pevného, zemitého; existovalo jen teplo, to, co je ohnivě povahy, a to, co je povahy vzdušné. Dostáváme se tedy k takovému stavu naší sluneční soustavy, který se jeví podstatně jinak než naše dnešní sluneční soustava a který musel mít také úplně jiné zákony než naše dnešní zemské těleso.

Chtěl bych ovšem ještě krátce poukázat na to, že stav, který jsme teď nazvali slunečním stavem naší Země, zase předpokládá jiný [ještě dřívější] stav. Ve slunečním stavu již máme spojení mezi fyzickým tělem, sestávajícím z tepla a vzduchu, a éterným tělem. Fyzické tělo nemůže [na tomto stupni] existovat bez svého éterného těla, ale i éterné tělo musí mít, chce-li existovat, za základ fyzické tělo. Člověk tedy na starém Slunci již musel nalézt fyzické tělo, to znamená, že fyzické tělo muselo být vytvořeno ještě dříve, než se mohlo spojit s éterným tělem. Jsme zde odkazováni na ještě dřívější planetární vtělení naší Země. Zatímco během slunečního stavu Země jsme zředili fyzické až k vzdušnému, plynnému stavu, nyní se dostáváme k dalšímu zředění fyzického, ke stavu, který sestával již jen z tepla. Toto teplo musíme považovat za první fyzickou věc a celou tehdejší sluneční soustavu si musíme představit jako přizpůsobenou tomuto prvnímu planetárnímu stavu, tepelnému neboli ohnivému stavu naší Země.

Jasnozřivému vědomí se skutečně ukazuje, že náš vývoj vychází z prvotní, pouze tepelné soustavy. Tuto tepelnou soustavu nazýváme starým Saturnem. Jasnozřivému pozorování se to ukazuje jako bez prostřední prožitek, viděli jsme však, že k takovému stavu můžeme dospět i rozumovou úvahou. Zdůraznili jsme, že jakmile dospějeme k takovéto jiné soustavě, například k soustavě tepelné, musíme si vše představovat v náležitém přizpůsobení oněm jiným poměrům, jak jsme to již také viděli, když jsme mluvili o elementárním světě. Musíme si tedy osvojit jiný pojem tepla. Náš dnešní oheň si nemůžete představit, aniž by tu byly i ostatní tři stavy, plynný, tekutý a pevný; náš dnešní oheň není jinak vůbec možný. Bude se nám tedy jevit jako pochopitelné, že oheň starého Saturnu byl něčím podstatně jiným než náš dnešní oheň. Vše se mění spolu s poměry. Dnešní oheň je hořícím plynem nebo nějakým jiným hořícím tělesem. Avšak plyn ani jiná tělesa na starém Saturnu dosud neexistovala. Existovalo zde volně se naskýtající teplo, jímž byl vyplněn prostor.

Toto teplo se nám naskýtá jako něco duševního. Co dnes nazýváme teplem, pociťujeme, když například podržíme prst u něčeho ohnivého. Tenkrát však nebyl oheň takový, aby u něj bylo možné něco podržet; existoval jako teplo pronikající prostor. O tomto teple si můžeme udělat představu jen tak, přejdeme-li od vnějšího pojmu tepla k tomu, co nazýváme duševním teplem. Když se člověk roznítí láskou, nadšením nebo úsilím o nějaký vznešený ideál, pak se duševně rozežřeje. To může působit až do fyzické oblasti a on se rozežřeje i fyzicky, to znamená, že se rozežřeje krev a začne obíhat jinak než předtím. Člověk s jemnějším pozorováním vnímá, že to, co se nám ukazuje jako duševní teplo, působí hřejivě až do našeho fyzického těla. A právě takové teplo, jaké se projevuje, působí-li v lidské přirozenosti něco duchovního, musíme hledat u prvního planetárního vtělení naší Země. Vzniklo z makrokosmu působením duchovního stavu, tak jako se my můžeme rozežrát něčím duchovně-duševním. První planetární stav naší Země byl tedy stavem tepelným, protože duch z makrokosmu dal vzniknout jeho „teplu“.

Vyskytne-li se ve vnějším světě nějaký tepelný jev, klademe si otázku: Jak se to stalo? - Jestliže se však člověk rozežřeje působením něčeho duchovně-duševního, bylo by pošetilé se ptát, proč se rozežrál. Že se člověk může rozežrát nadšením pro vznešený ideál, tomu může porozumět jen někdo, kdo to dokáže sám prožít; kdo to nedokáže, neporozumí. Takovému ději musíme porozumět vnitřně, jen vnějším vysvětlením ničemu neporozumíme. Podívejte se na svět venku: Nechápe, že jsou lidé, kteří se dokáží vnitřně rozežrát pro ideál theosofie. Sami to nedokážou a řeknou pak: Tihle theosofové jsou opravdu blázni; mě to, pro co se nadchli, nechává zcela chladným! - Tito lidé ne dokážou prožít totéž. Kdyby to prožít dokázali, přestali by s otázkami.

Co tedy máme zapotřebí, půjdeme-li zpět až k tepelnému stavu Saturnu? Jak můžeme pochopit jeho teplo? Jen tak, že řekneme: Jeho teplo vzniklo z ducha. - Jdeme-li zpět až k saturnskému stavu, všech no hmotné končí; pochopíme pak bezprostřední zrození čehokoli fyzického z ducha. Původu našeho pozemského vývoje porozumíme, půjdeme-li zpět k duchu, nikoli k nějaké vesmírné mlhovině, nýbrž půjdeme-li zpět k duchu a představíme si, jak spolupůsobením duchů, duchovních bytostí nastal počátek našeho zemského utváření. Uvážíte-li to, porozumíte tomu, jak je Saturn vysvětlován v mé *Tajné vědě v nástinu*. Je tam řečeno, že jistí duchové, které nazýváme duchy vůle, [sem] vlili nejprve - lze říci, že na základě velké oběti - svou vlastní bytost. Společně s nimi působili duchové moudrosti, duchové pohybu a ještě jiné duchovní bytosti. Popsal jsem tam, jak tito duchové umožňují slévání svých činů v makrokosmu a jak tímto sléváním se činů duchovních bytostí vzniká Saturn. Vidíme, že bádání nás vede ke vzniku fyzického z duchovního. A jelikož zde máme co dělat s činy bytostí z vyšších světů, tázání se po příčinách musí v tomto bodu skončit. Jakmile dospějeme k duchu, jakmile uzmíme duchovní bytosti, jež před nás předstupují, nemůžeme se již tázat stejným způsobem na ono „proč“ jako dříve. Jen člověk žijící v abstrakcích může se svým tázáním „proč“ pokračovat dál a dál; když například uvidí na silnici vyjeté koleje od vozu, může se ptát: Proč jsou tady ty koleje? - Protože je tu vyhloubila kola. - Proč je tu vyhloubila kola? - Protože tudy projela drožka. - Proč tudy projela drožka? - Protože musela někoho někam dovézt. - Kdo to byl, ten někdo? - Ten a ten. - A proč někam jel? - Tím se dostaneme k rozhodnutí toho člověka a to je to poslední, nač se můžeme zeptat, dál už s otázkami na to, proč, pokračovat nemůžeme. Stejně je tomu i při popisu velkých vesmírných souvislostí; dostáváme se k bodu, kde tázání končí, protože se dostáváme k bytostem.

Tím jsme si na příkladu ukázali, že skutečnosti popisované duchovní vědou vycházejí zcela logicky jedna z druhé a lze jim poro zumět na základě rozumové úvahy. To ovšem není cesta duchovního vědce. Duchovní vědec si nebuduje systém logických vývodů, nýbrž líčí to, co reálně vidí před sebou. Pohlíží zpět na sluneční a saturnské bytí a popisuje, jaká byla Země ve slunečním stavu. Tyto věci však musí být popisovány tak, aby byly pro současný intelekt přijatelné. Viděli jste, že je často třeba začít hodně zeširoka a věci snést hodně daleka, má-li být probuzeno toto porozumění. Kdybychom vzali v úvahu všechny skutečnosti, které lze z celého světa snést, viděli byste, že to, co tvrdí duchovní věda, může být vnějšími skutečnostmi potvrzeno. Musíme být pouze schopni shromáždit dostatek skutečností.

Viděli jsme tedy, že v dávné minulosti bylo to, co plynulo z makrokosmu, vtaženo do mikrokosmu. Viděli jsme, jak se člověk sám po dlouhé, dlouhé časy od Saturnu ke Slunci a k Měsíci připravoval na to, co bylo prozatím ukončeno v bytí Země. Na závěr bychom ještě poukázali na některé skutečnosti, které se vztahují k budoucnosti. Je v člověku něco, co ukazuje do budoucnosti? Má v sobě člověk něco, co bude později dále rozvíjeno?

Ve včerejší přednášce jsme viděli, že srdce je starším orgánem, neboť tu bylo již v měsíčním stavu, třebaže v jiné podobě, a poté bylo v zemském stavu přeměněno v to, čím je teď. Budeme-li jasnozřivě pozorovat dřívějšího, měsíčního člověka, můžeme vnímat, že má něco, co je zárodkem nynějšího srdce. Tak jako v sobě květ rostliny nese v zárodku plod, neslo v sobě měsíční srdce jakoby srdce pozemské. Stejným způsobem vidí ten, kdo má tuto schopnost, v dnešním člověku jisté orgány, jež jsou dosud utvořeny nedokonale - byť se dnešnímu člověku jeví jako dokonalé - a jsou určeny k tomu, aby směřovaly k vyšší dokonalosti, v budoucnosti hrály daleko významnější roli a dnešnímu člověku tím umožnily stát se budoucím jupiter- ským člověkem.

K těmto orgánům patří lidský hrtan, který v dnešní době není ničím víc než zárodečným orgánem. Z hlediska duchovní vědy je hrtan vzdálen od své dokonalosti víc než leckteré jiné orgány. Budeme-li hrtan studovat ve vztahu k plicím, můžeme říci, že v jistém ohledu předpokládá existenci plic, že se u člověka vyvíjí na základě existence plic. Zároveň však vidíme, že člověk s ohledem na to, co vytváří ve svém hrtanu, stojí na nedokonalém stupni.

Čím je dána dokonalost člověka? V čem dnes, v současném stavu lidského vývoje, spočívá velká dokonalost člověka? Spočívá v tom, že je člověk schopen říkat sám sobě já. Všechno, co dává člověku možnost říkat si já, mu dává lidskou důstojnost, staví ho nad jiné bytosti. Člověk je individualitou a jeho jednotlivé orgány jsou o to dokonalejší, oč více konají to, co zůstává spojeno s Já, které jde od vtělení k vtělení a plody každého jednotlivého života si bere s sebou.

Avšak v případě hrtanu je tomu tak jen v nepatrné míře. Kdybyste se mohli ohlédnout za svými dřívějšími inkarnacemi a viděli se inkarnované například v řecko-latinské době, v době egyptsko-chaaldejské, v době staroperské, v době staroindické, viděli byste, že mluvíte pokaždé jinou řečí; řeč jako produkt našeho hrtanu tedy dosud není individualizovaná. Řeč není něčím, co Já může do sebe začlenit natolik, aby si to člověk mohl brát od inkarnace k inkarnaci. Jestliže člověk v jedné inkarnaci prošel jedním národem a v následující inkarnaci jiným národem, musí se pokaždé vyjadřovat v jiném jazykovém idiomu. Řeč je s lidským Já spojena daleko méně niterně než myšlení. Máme ji společnou s jinými lidmi. Při narození se rodíme do určité řečové formy. S ohledem na řeč žije člověk dosud zcela ve skupinové duševnosti. Přesto je řeč něčím, v čem se vyjadřuje naše nitro, náš duch. Je schopností člověka prostřednictvím konfigurace slov vnášet city a myšlenky duše do znění, do zvuku.

V hrtanu je nám tedy dán orgán, jímž jsme svou individualitou začleněni do něčeho, co způsobil duch, ne však do něčeho, co jsme sami udělali. Kdyby řeč nezpůsobil duch, nemohl by se v ní vyjadřovat; kdyby hrtan nemohl uchopit duchem daný tón, nemohlo by se nitro lidské duše vyjadřovat zpěvem. Hrtan je orgán, který vyjadřuje působení ducha, nikoli však individuální působení ducha. Duchovnímu badateli se hrtan ukazuje jako orgán, jímž se člověk začleňuje do skupinové duše, který se ještě nemůže pozvednout k individuálnosti, je však na cestě k tomu, aby přijal individuální působení člověka.

V budoucnosti člověk svůj hrtan přepracuje tak, že bude moci i skrze hrtan vyjadřovat něco zcela individuálního. Je to, lze říci, prorocká předpověď. Hrtan je zárodečný orgán, který se v budoucnosti přetvoří. Vezmeme-li to v úvahu, pochopíme, že řeč je pro dnešního člověka něčím, co je mu dáno z milosti, nad čím nemá žádnou moc a do čeho musí svou individualitou nejprve vrůst. Zatímco svým jástvím stojíme sami v sobě, svým hrtanem jsme zakořeněni v makrokosmu, z něž k nám proudí síly, jež nás činí mluvícími bytostmi.

V srdci má člověk orgán, skrze nějž se již stal člověkem samostatně. Je s ním spojen oběh krve uzavřený v lidském těle jako výraz Já. Skrze hrtan z nás člověka činí vyšší bytosti makrokosmu. Když v novém vtělení vrůstáme do mikrokosmu, pak vrůstáme do ústrojnosti, jejímž ústředním bodem je srdce; my však do mikrokosmu nejen vrůstáme, nýbrž tato tělesnost je makrokosmem ustavičně dále utvářena. Skrze hrtan do nás z makrokosmu proudí to, co je nejvyšším výrazem ducha. Jsme s makrokosmem v takovém spojení, že nejenže přijímáme působení, nýbrž působení také vracíme, i když zatím nemáme žádnou individuální moc nad tím, do čeho se narodíme. Rodíme se do ducha národa, nad tím nemáme žádnou individuální moc. Je proto hluboce pravdivé, je-li v bibli hned na začátku řečeno,¹⁹ že člověk musel se svým pozemským zrozením posečkat do okamžiku, než mu mohla být božským duchem samotným vytvořena koruna dýchacích orgánů, hrtan: A Bůh vdechl člověku dech života, a tak se člověk stal živým tvorem. - Těmito slovy se poukazuje na moment, kdy je božský duch vdechnut z makrokosmu. Se srdcem souvisí lidství, s hrtanem božství.

Jestliže člověk dýchá plícemi a může své dýchací pochody přetvářet v konfigurace, jež jsou způsobovány hrtanem, v řeč a zpěv, pak je mu tím dáno něco, co je schopno nejvyššího rozvinutí. Má proto svůj dobrý důvod, je-li to, co bude korunou, jestliže se bude člověk vyvíjet výš a výš, nazýváno v orientální theosofii „atma“. Slovo „atma“ má stejný kořen jako [německé] „atmen“, dýchat. Atma neboli duchovní člověk je nejvyšším článkem, jež člověk jednou rozvine. Musí však sám způsobit rozvinutí atmanu neboli duchovního člověka, který dnes existuje teprve v zárodku. Musí spolupracovat na tom, co se jako modifikovaný proces dechu uplatňuje v řeči a zpěvu. To stojí teprve na počátku a bude se stále více rozvíjet a obsahovat stále širší kruhy.

Uvážíme-li to, pak řekneme: Jakmile člověk dokáže náležitým způsobem zasahovat do svého procesu dýchání, bude to vyšší působení než všechna ostatní. Jelikož se zde však jedná o vysoké duchovní síly, pro něž člověk se svou současnou konstitucí není dosud zralý, je jasné, že při tom lze také nejsnáze způsobit neštěstí. Jestliže tedy mezi různými cvičeními, která člověk může provádět ke svému zdokonalení, jsou i taková, jež upravují dech, pak je důležité věnovat takovýmto cvičením tu největší péči a učitel musí vůči žákovi pociťovat největší možnou odpovědnost. Neboť proces dýchání ze své moudrosti moudrých fikovaly právě božsky-duchovní bytosti, aby člověka na nižším stupni učinily bytostí nadanou řečí, a protože k tomu člověk nebyl zralý, ne mohly řeč svěřit libovůli jeho individuality, ale musely ji vložit mimo tuto libovůli. Všechna dechová cvičení tedy znamenají ovlivňování vyšší sféry a musí nám být jasné, že s tím musí být spojena nejvyšší odpovědnost.

Bohužel jsou dnes v této oblasti dávány lehkovážné návody, a kdo těmto věcem rozumí, pohlíží s hrůzou na to, že mnozí lidé si dnes zadávají s dechovými cvičeními, aniž by učinili dostatečnou přípravu. Duchovnímu badateli se jeví jako děti, které si hrají s ohněm. Nikdo ať se nedomnívá, že vnější anatomické znalosti a fyzické ohledy mu propůjčují schopnost dávat předpisy k dýchání. Pravý učitel v této oblasti ví: Zasahuje-li člověk vědomě do procesu dechu, pak se dovolává toho, co je v lidské přirozenosti božsky-duchovní. A protože tomu tak je, mohou být zákony k tomu vyzvednuty jen z nejvyššího duchovního poznání, kterého lze dnes dosáhnout. Návody k zásahům do procesu dýchání je proto možno svěřit jen takovému učiteli, od něž lze očekávat tu největší pečlivost a opatrnost.

V naší době, kdy si lidé tak málo uvědomují, že základem všeho hmotného je něco duchovního, se člověk také bude s lehkým srdcem domnívat, že může předepisovat ta či ona dechová cvičení. Víme-li však, že základem všeho fyzického je něco duchovního, pak také dospějeme k poznatku, že modifikace procesu lidského dýchání patří k nejvyšším zjevením ducha ve fyzické oblasti a že zasahování do tohoto procesu může být spojeno jen s takovou náladou duše, která se podobá náladě modlitby. Kdo chce zasahovat do procesu dýchání, může tak činit jen na základě poznání, že se pro žáka stane poznávání modlitbou, že se naplní zbožnou úctou. Návody k těmto neodpovědnějším věcem jiným způsobem nemají být vůbec poskytovány. Poznávájící člověk se stává člověkem zbožně pokorným, jenž se naplňuje milostí bytostí, jimž se sice blížíme, k nimž však dnes ještě musíme vzhlížet, protože svou moudrost sesílají z výsosti makrokosmu, jež jsou vznešenější, než svým obvyklým věděním dokážeme pochopit.

Z duchovní vědy vyplývá jako její poslední výsledek právě to, že vyznívá jako samozřejmá modlitba:

Chránící, žehnající paprsek Boží
nechť naplňuje mou rostoucí duši,
aby se dokázala chápat
posilujících sil ve všem, co jest.
Zaslíbit chce se,
moc lásky v sobě
k životu probouzet,
a vidět tak sílu Boží
na své životní cestě
a působit podle záměru Božího
vším, co má.

Duchovní věda má vést do vyšších světů celého člověka, nejen člověka myslícího, ale také cítícího a chtějícího. Můžeme o světě přemýšlet, pokud však jen myslíme, zůstáváme při veškerém poznání chladní a lhostejní. Poznání vyšších světů v nás má mnohem spíše vyvolávat city, a čím výše člověk dokáže pohlížet, tím hlouběji v něm procitají impulzy citu,

impulzy k jednání, impulzy k životu podle vznešených idejí, které nám září z duchovních světů. Stáváme se zbožně pokornými, naplněnými modlitbou; citění se stává zbožně pokorným, chtění vroucně oddaným Bohu, řídíme-li se duchovním poznáním. Neboť kdo pozná pravdu tak, že ji cítí, ten se u toho nezastaví, ale zcela sám od sebe, bez jakéhokoli nátlaku, bude také chtít a konat to, co poznal jako správné a pravé. To je prubířský kámen. Kdo tu stojí jen jako člověk poznávající ducha a ve svém citění a chtění je lhostejný, na toho duchovní věda nepůsobila správně. Prubířským kamenem duchovní vědy je, že poznání vyznívá do zbožně pokorné nálady a že člověk pojímá do své vůle a jednáním naplňuje to, co poznal jako správné. Kde poznatky duchovní vědy působí v tomto smyslu, tam v člověku vychází v pravdě Slunce ducha, které jej z nitra prohřívá a prosvětluje.

Jelikož však duchovní poznatky musí být pojaty do srdcí, je přirozené, že tyto duchovní poznatky dnes proudí naší kulturou na cestě duše k lidské duši. To je pravá cesta, jak praktickým způsobem vytvářet bratrství lidí. Tohoto cíle nelze nikdy dosáhnout prostřednictvím nějakých programů nebo kázáním lásky, ani teoretizováním o bratrství nebo podněcováním k soucitnosti a podobně. Kde se však spojí lidé, kteří jsou spřízněni v duchu, které přitahují tytéž ideály a jimž je svatě totéž, co je i pro nás tím nejsvětějším, tam můžeme založit lidské bratrství.

Dnes končící přednáškový cyklus - a v podstatě každá přednáška - tak nemá být pokládán za něco, z čeho lidské duše čerpají pouze poznání a obohacují své poznatky, ale má působit to, aby z poznatků zcela nepozorovaně stoupal hřejivý cit pro vznešené ideály lidství a pro nutnost spojovat lidi pevně v duchu bratrství. Čím více poznatků se v takovýchto přednáškách naučíme, tím více bychom měli dospívat také k tomu, abychom si lidi zamílovali, abychom rozněcovali oheň lásky a společně pracovali na tom, aby byli lidé přiváděni k vznešenému lidskému ideálu bratrství.

V tomto smyslu měly být také vysloveny tyto přednášky. Z oblastí leckdy velmi odlehlých jsme se pokusili snést podklady pro porozumění světu a našemu bytí, jež sestupuje z duchovních sfér. Jen stoupá- me-li vzhůru k duchu, nalézáme pravou vnitřní bytost člověka. Pravá láska k člověku vyvěrá z ducha. Takovéto city lásky se jistě dostaví tam, kde lidé skrze duchovní vědu stoupají k duchu, neboť duchovní věda člověka oživuje, prohřívá a osvěcuje. Tam, kde je správně sdělována a správně přijímána, bude vždy zdrojem podnětů, jež připravují pravou logiku srdce.

Logika myšlení je slučitelná s nejsilnějším egoismem. Logika srdce je schopna pozvolna přemoci všechen egoismus a všechny lidi učinit účastnými na lidském společenství. Teprve až nás duchovní pravdy proniknou teplem života, porozuměli jsme správně podnětům duchovní vědy. Pak budeme takovýto přednáškový cyklus opouštět nejen obohaceni o poznatky, nýbrž tento cyklus každého jednotlivě natolik prostoupí duševním teplem, že toto duševní teplo bude moci překypovat a působit na celý život. Kéž něčeho z tohoto ideálu dosáhneme!

V takovémto cyklu - i kdyby trval sebedéle - lze zajisté dát jen málo, lze možná trochu rozdmýchat oheň. Přesto by bylo hezké, kdybychom mohli předpokládat, že duševní teplo, které se tu vytvoří lo, opět nevychladne, že po něm zůstanou stopy nebo že dokonce utě seně vzroste, až se příště znovu sejdeme. Do té doby vám provolávám: Na shledanou!

Videň, 31. března 1910

GA 119